

АЛЕКСЕЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали
науково-практичної конференції,
присвяченої 135-річчю
від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

Запорізька обласна державна адміністрація
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Мелітопольське національно-культурне караїмське товариство «Джамаат»
Громадська організація «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»
Мелітопольський відділ Географічного товариства України

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 135 –річчю від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

УДК 908 (477.64) (06)
ББК 26.891 (4Укр - 4Зап- 2Мел) я 5
А 47

Рекомендовано до друку Вченою радою природничо-географічного факультету від 26.08.2016 р. протокол №1

Редакційна колегія:

Молодиченко В.В. – ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор філософських наук, професор

Арабаджи О.С. – проректор із заочно-дистанційної форми навчання Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент

Даценко Л.М. – декан природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор геологічних наук, професор

Левада О.М. – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Резнік В.І. – голова громадської організації «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

А 47   **Алексєєвські краєзнавчі читання:** Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 135-річчю від дня народження професора Й.І. Танатара / Відп. ред. О.С. Арабаджи. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – 142 с.

ISBN 978-617-7346-49-3

Конференція присвячена 135-річчю від дня народження видатного вченого та педагога, засновника відомої в світі рудної школи, першовідкривача жовтоводських уранових руд, дослідника криворізьких родовищ залізних руд, доктора геологічних наук, професора Йосипа Ісааковича Танатара. До збірки включені спогади рідних та колег про славетного мелітопольця, матеріали, присвячені історичній спадщині краю, суспільно-географічному аналізу, геологічним та рекреаційно-туристичним дослідженням, екологічним та природоохоронним проблемам регіону та краєзнавчому вихованню молоді.

Всі матеріали подано у авторській редакції. Відповідальність за підбір і виклад фактів у статтях несуть самі автори. Висловлені в статтях думки не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії.

ISBN 978-617-7346-49-3

УДК 908 (477.64) (06)
ББК 26.891 (4Укр - 4Зап- 2Мел) я 5
© Автори матеріалів, 2016

ЗМІСТ

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Й.І. ТАНАТАРА

<i>Екатерина Танатар</i> Tanatar Melitopolensi (Йосиф Танатар из Мелитополя).....	6
<i>Ганна Швидько</i> Вітчизняне і міжнародне інтелектуальне коло спілкування професора Йосипа Ісааковича Танатара.....	17
<i>Владимир Баранов</i> Палеодюны Северного Приазовья – как источники железной руды и каменного материала для изготовления культовых сооружений.....	21
<i>Світлана Новгородська</i> Комплекс речей Йосипа Ісааковича Танатара в колекції Мелітопольського міського краєзнавчого музею	25

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА МЕЛІТОПОЛЬЩИНИ

<i>Александр Алексеев</i> Садовод Бердянского образцового степного лесничества	28
<i>Виктор Исмаилов</i> Медовые россыпи самоцветов	31
<i>Ганна Калашишникова</i> Павло Ловецький – видатна постать Запорізького краю.....	34
<i>Владимир Резник, Светлана Себастьянская</i> Гидрологическая, медицинская и санитарно-гигиеническая характеристика водолечения в Северной Таврии XIX века	38
<i>Татьяна Савина</i> Дорога труда и радости.....	42
<i>Валентина Тимашова</i> Профессор Нина Абелевна Войлошникова - сподвижниця географического образования в г. Мелитополе.....	45

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Олена Арабаджи</i> Міжкультурна інтеграція Мелітополя як чинник перспективного розвитку міста.....	50
<i>Михайло Момот, Олена Арабаджи</i> Проблеми націєтворення в умовах сучасного українського суспільства	52
<i>Анатасія Кондратенко</i> Територіально-галузева структура інвестицій в економіку Запорізької області.....	54
<i>Ольга Левада, Ірина Боговін</i> Основні тенденції ринку праці в м. Мелітополь.....	56
<i>Михайло Сажисв</i> Соціально-культурні аспекти національної політики України.....	59
<i>Михайло Сажисв, Ганна Денисова</i> Ключова проблема тіньової економіки в Україні	63

Тетяна Терещенко Проблеми та перспективи сталого розвитку Покровського району Дніпропетровської області	67
Ірина Донець, Миколай Стецишин, Даріна Хомотюк Роль краєзнавства у вихованні молоді.....	69
Надія Хавер Самореалізація та розвиток особистості учня шляхом використання потенціалу краєзнавства Херсонської області	71

РЕГІОНАЛЬНИЙ ГЕОГРАФО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Наталія Барабоха, Олексій Барабоха Природно-заповідний фонд міста Мелітополя: минуле, сьогодення, майбутнє.....	74
Володимир Воровка, Віктор Демченко Стратегія природничих наукових досліджень в межах Українського Приазов'я.....	76
Світлана Гришко Ландшафтна структура Радивонівського лісового масиву	79
Валерія Зав'ялова, Юлія Іваненко Екологічні проблеми ґрунтів м. Мелітополь і Мелітопольського району	83
Катерина Малініна Український заповідник – Хомутівський степ	86
Левон Ордян, Дарина Оболенська, Оксана Яременко Оцінка рівня забруднення поверхневих і підземних вод Херсонської області.....	88
Маргарита Підгайна Еколого-геологічна обстановка Херсонської області	90
Лариса Прохорова, Анастасія Гайдук Парк як важливий архітектурно-ландшафтний комплекс в межах урболандшафта (на прикладі Центрального міського парку м.Мелітополь).....	95
Лариса Прохорова, Вікторія Усольцева Вплив полезахисних лісосмуг на інтенсивність дефляційних процесів (на прикладі Мелітопольського району)	98
Геннадій Тамбовцев, Юлія Довженко Экологическая оценка территории в районной планировке и ее значение.....	100
Маргарита Янєва Еколого-біологічна характеристика популяції судака Каховського водосховища.....	103

ГЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, МЕТОДИКА

Людмила Даценко, Тетяна Зав'ялова Тектонічна будова Мелітопольського району.....	107
Ганна Денисова, Лариса Прохорова Аналіз геоекологічного стану берегової зони Азовського моря в районі міста Генічеськ	109
Олександр Поляшов, Анастасія Клименко Фракціонний аналіз пляжевих отложений в устьє реки Берда.....	111
Лариса Прохорова Деякі факти до історичного нарису щодо формування морської геології в Україні (кінець 19- середина 20 сторіччя)	114
Лариса Прохорова, Катерина Неберекутіна Геолого-екологічний стан Сергіївського залізорудного родовища (Приазовського району)	116
Юрій Хоменко, Алена Мунтян Экспресс-оценка количественного содержания минералов в россыпных отложениях.....	119

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ*Ірина Арсененко*

Мотиваційні аспекти організації екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні 121

Олег Байтеряков, Дмитро Передрій

Розподіл рекреаційних погод курорту Кирилівка в 2011-2015 рр. 124

Тетяна Сапун

Фізико-хімічна характеристика родовища лікувальних грязей озера Велике..... 128

Олеся Топалова, Владислав Гончаров

Перспективи розвитку адаптивного туризму в національних природних парках України 131

Юрій Хоменко, Александр Поляшов

Геологические факторы как основа формирования туристской мотивации 134

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 138

ВПЛИВ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОСМУГ НА ІНТЕНСИВНІСТЬ ДЕФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (на прикладі Мелітопольського району)

Мелітопольський район розташований на південному заході Запорізької області. Рельєф району рівнинний. Територія розташована в основному в межах Причорноморської низовини. Клімат Мелітопольського району – атлантично-континентальний з високим температурним режимом. Характеризується тривалим сухим та жарким літом з великою кількістю сонячних днів та короткою малосніговою зимою із частими відлигами. За багаторічними спостереженнями середньорічна температура повітря становить $9,1 - 9,9$ °С. Абсолютний річний максимум температури – $41,0$ °С (2010 рік) [3]. Найбільш теплими місяцями є червень-серпень, середньомісячні температури складають $20,5 - 23,1$ °С. Найбільш холодним місяцем є січень і лютий з середньомісячною температурою $2,7 - 4,5$ °С нижче нуля. За кількістю опадів район відноситься до зони з недостатнім зволоженням. На рік середня кількість опадів складає 475 мм. Середньорічна вологість повітря – 73% . Посушливість клімату обумовлена пануванням сухих північно-східних, східних вітрів. Середньорічна швидкість вітру – $3,7$ м/с [2]. Найбільша швидкість вітру спостерігається восени, взимку, на початку весни. Швидкість вітру може досягати 22 м/с. Річна вірогідність вітру зі швидкістю до 5 м/с включно зі 2 штилями дорівнює 75% від усіх випадків метеорологічних спостережень.

Північна частина Мелітопольського району (підзона південного степу) характеризується південними малогумусними чорноземами, південна частина (підзона південної сухої степу) – темнокаштановими ґрунтами. У заплавах Молочної і Малею Утлюк є також солонці, походження яких пов'язане з близьким заляганням ґрунтових вод. У долинах річок зустрічаються лучно-чорноземні ґрунти, а в прирусловій частині терас річок – суглинні чорноземи [1].

На території Мелітопольського району існують такі несприятливі природні явища як пилові бурі. Виникнення пилових бур зумовлено багатьма чинниками, серед які головне місце посідають: сильний вітер (понад $10-15$ м/сек), сухість й розпиленість верхнього кулі ґрунту, відсутність чи слабкий розвиток рослинного покриву з полів, наявність великих відкритих ділянок. Узимку до зазначених факторів додається відсутність снігового покриву, неглибоке промерзання й слабка цементация ґрунту. Суттєво впливає і орографія. Пиловим буревіям передують тривала суха погода. Пилові бурі й пов'язані з ними вітрова ерозія виникають й посилюються внаслідок діяльності людини, коли система землеробства чи її окремі прийоми не відповідають особливостям ґрунтів й клімату даного району [4]. Пилові (бурі) – це переніс великої кількості завислих у повітрі дрібних часток ґрунту помірним або сильним вітром на великі відстані. Пилові бурі вважаються небезпечним природним метеорологічним явищем, яке наносить значний збиток сільськогосподарському виробництву, особливо орним землям, вільним від сільськогосподарських культур і не захищених лісовими смугами. За даними під пиловим буревієм розуміють вітер зі швидкістю більше 15 м/с протягом 12 годин і більше [5]. Найчастіше пилові буревії спостерігаються в перехідних штормових зонах з великими баричними і термічними градієнтами, які утворюються при зміщенні потужних антициклонів із північного заходу та з півночі на південний схід і при одночасній активізації циклонічної діяльності над Чорним морем і Малою Азією. Крім того, пилові бурі спостерігаються при проходженні холодних фронтів із заходу на схід, коли за холодним фронтом відзначаються великі баричні градієнти, шквалисте підсилення вітру. Пилові буревії погіршують умови господарської діяльності людей. Особливо значних збитків вони

завдають сільськогосподарському виробництву через пошкодження сільськогосподарських рослин, знесення з полів родючого шару ґрунту, засипання садів та виноградників. Пилові буревії мають чітко виражений добовий хід. Найчастіше вони виникають вранці, досягаючи максимальних розмірів до полудня. У більшості випадків тривалість пилових буревіїв становить від 30 хвилин до доби і більше. Тривалі пилові бурі виникають переважно взимку та навесні.

Загальні втрати ґрунту від пилових бур у Мелітопольському районі перевищують допустимі межі (2,5 т/га на рік). При цьому чорноземи звичайні мають лише середню потенційну стійкість, яка ще знижується в умовах посухи та інтенсивного механічного обробітку. Агротехнічне пилення значно збільшує у часі і просторі небезпеку виникнення дефляційних процесів. За швидкості руху агротехніки 12 км/год і швидкості вітру понад 15 м/сек (початок пилової бурі) втрати ґрунту від дефляції зростають до катастрофічних розмірів. Наслідки шкідливої дії пилових бур відчужаються впродовж багатьох років. В окремих випадках пилова буря за добу може здути шар ґрунту завтовшки 1–5 см [4]. Зважаючи на те, що для відновлення одного сантиметра ґрунту в природних умовах треба близько 250–300 років, слід визнати, що пилова буря завдає ґрунтовому покриву непоправних втрат.

У сучасних умовах сільськогосподарського виробництва одним з найбільш поширених засобів захисту ґрунтів у зоні Північного Степу, у тому числі і Мелітопольського району, від пилових бур є мережа полезахисних лісосмуг. Встановлено, що полезахисні лісосмуги непродувної конструкції гарантовано захищають ґрунти від дефляції тільки до 5 висот. Позитивний вплив поширюється на відстань, яка дорівнює 25–30 висотам дерев, а 1 га лісосмуги заввишки 10 м захищає 25–30 га

полів [2]. Це на 40–60% знижує швидкість вітру, поліпшує мікроклімат і позитивно впливає на ріст та розвиток сільськогосподарських культур. Підвищується відносна вологість повітря, зменшується випаровування води з ґрунту на міжсмугових полях, а також надходження сухих і перегрітих мас повітря в період суховіїв. Полезахисні лісонасадження є постійно діючим фактором щодо снігозатримання та рівномірного його розподілу на поверхні полів, що захищає озимі посіви від вимерзання.

Сьогодні значна частина полезахисних смуг за станом або складом не відповідає чинним вимогам до захисних лісових насаджень. Такі лісові смуги характеризуються зрідженістю чи загущеністю, великим випадом порід, незадовільним складом порід. Причиною такого стану полезахисних лісових смуг є невідповідна підготовка ґрунту, незадовільний підбір порід, пізні строки садіння, відсутність доглядів за насадженнями і ґрунтом, пошкодження худобою, самочинні рубання тощо. Для створення нових полезахисних смуг потрібно декілька десятків років і значні видатки. Тому доцільно незадовільні за станом лісові смуги виправити до рівня задовільних.

В Мелітопольському районі через вирубку лісосмуг з полів здувається поверхневий шар ґрунту, що формує схильність до ерозії. Знищення посадок залишається серйозною проблемою. На місці вирубаних дерев на кордонах полів для того, щоб зберегти ґрунт, встановлюються залізні або дерев'яні щити. Якщо така тенденція буде зберігатися, то вже через 5 років через спалювання лісосмуг Мелітопольського району загрожуватиме поява пилових бур, що постає дуже актуальною екологічною проблемою, яка приводить до втрати поверхневого покриву ґрунту.

Список використаної літератури:

1. Звіт про кількісний та якісний склад земель за станом на 28.03.2013 Запорізького обласного головного управління земельних ресурсів. – Запоріжжя, 2013. – 27 с.
2. Калінін М.І. Лісові культури і захисне лісорозведення / М.І. Калінін. – Львів : Вид-во "Світ", 2004. – 296 с.
3. Капштик М. В. Ґрунтозахисні технології як передумова органічного землеробства / М. В. Капштик, О. В. Демиденко // Агроекологічний журнал. - 2011. - № 2. - С. 52-58.

4. Пилипенко О.І. Системи захисту ґрунтів від ерозії. / О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський, М.М. Ведмідь. – К. : Культурно-освітній, ВПЦ "Златояр", 2004. – 435 с.
5. Павловский Е.С. Устройство агролесомелиоративных насаждений / Е.С. Павловский. – М. : Изд-во "Лесн. промышленность", 2003. – 125 с.

Геннадий Тамбовцев, Юлия Довженко
г. Мелитополь

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ТЕРРИТОРИИ В РАЙОННОЙ ПЛАНИРОВКЕ И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ

За последние годы возросла антропогенная нагрузка на природную среду. В результате этого нарушается экологическое равновесие системы «природа-хозяйство», поэтому при территориальном планировании необходимо оценивать влияние антропогенной нагрузки на среду, моделировать экологическую ситуацию, прогнозировать эколого-экономическое развитие регионов.

Целью исследования является определение различий хозяйственной деятельности по степени остроты экологических проблем.

При подготовке статьи были проанализированы работы советских и украинских ученых: Э.Б. Алаева, В.А. Анучина, В.В. Владимирова, А.М. Грига, Т.П. Куприяновой, А.М. Маринича, С.А. Ракиты, Г.Н. Рогожина, Б.Б. Родомана, Л.И. Мухиной, А.Г. Топчиева, и прочих, которые оказали нам большую помощь.

Экологическое обоснование рационального природопользования на перспективу целесообразно начинать с экологической оценки территории. При этом нужно учитывать стадийность комплексной оценки территории (задача, состоящая в определении пригодности её участков для размещения тех или иных видов хозяйственной деятельности). В этой связи целью экологической оценки территории является выявление ареалов неблагоприятных для размещения хозяйственной деятельности (и благоприятных для локализации природоохранной деятельности). Результаты экологической оценки территории можно представить в виде схемы природоохранных

ограничений, определяющих область недопустимых (по природоохранным соображениям) вариантов расположения объектов. Поэтому при синтезе комплексной оценки территории результаты экологической оценки должны иметь приоритетное значение.

Основным направлением экологической оценки территории является определение различий по степени остроты экологических проблем, препятствующих размещению хозяйственной деятельности. Для локализации природоохранных ограничений этого, однако, оказывается недостаточно. Результаты оценки по остроте экологических проблем необходимо откорректировать по данным оценки воспроизводственных функций территории, поскольку на территориях, обеспечивающих ресурсопроизводство, средообразование и поддержание экологического равновесия, нельзя допустить экологических проблем.

Конкретные содержания и методики экологической оценки территории непосредственно определяются:

- спецификой региональной планировки в основном виде территориального проектирования (целью, задачами, объектами управления и уровнем территориального охвата);
- возможностями информационного обеспечения анализа и оценки последствий воздействия;
- уровнем подготовки и квалификации практиков-разработчиков схем и проектов районной планировки.

Экологическая оценка территории в районной планировке должна включать в себя учёт всего комплекса экологических проблем территории природопользования,